

A VÁROS PEREMÉN

244

Részlet a kiállításról (Fotó: Jánosi)

Korszerű népművelési, múzeum-rendezési elvek és gazdag anyag szerencsés találkozásából jött létre ez a *pesterzsébeti* kiállítás. Az a címe: A város peremén, és azt szemlélteti, hogyan alakult ki a mai Pesterzsébet, miképpen változott lakosainak élete az 1918-as őszirózsás forradalomig és a Tanácsköztársaság kikiáltásáig. Ez a városrész 1870 júniusában kapta nevét: Erzsébet királynét akarták megtisztelni vele a buzgó honpolgárok. Haladjunk végig a termeken! Hogyan is létesült a múlt század második felében, a kiegyezés után ez a lakótelep? Mint a kiállítás szemléletes ábráiból, felirataiból kitűnik, Grassalkovics herceg vagyona báró Sina György tulajdonába került, ő azután három részre osztotta a területet. Gubacs-pusztá egyik része tovább osztódott öt holdakra, ezeket árverésen adták el. Az öt holdakat még apróbb részekre szabdalta egy élelmes ügyvéd; ezekből a parcellákból alakultak ki azok a házhelyek, amelyek négyszögölenként egy pengőért elkelve megvetették Pesterzsébet alapjait.

Nemcsak a kuriózum kedvéért mondtuk el mindezt ilyen részletesen, hanem azért is, hogy érzékeltesük: ezek a tények a kiállítás anyagából derültek ki. És nemcsak ezek: mindjárt az első teremben, a bejáratától jobbra itt látható a parcellázó ügyvéd, Suda János hálószobája, ahogyan száz évvel ezelőtt használtatott. (A múzeum igazgatója és ennek a kiállításnak a rendezője, az anyag összegyűjtője, *Garai Tibor* szerzte meg ezt az értékes szobaberendezést Suda leszármazottaitól.)

Szemben a hálószobával, a tárlók-

ban oklevelek és más okmányok, a falon pedig fényképek sokasága. Az egyik kép emeletes, szerény kis épület. 1877-ben ez volt a telep egyik iskolája. A másik épület, a templom már egy évvel korábban készen állt.

Erzsébeten persze nemcsak Suda Jánosok laktak; a szegény emberek bútorai nem árulkodnak az imént látott polgári jólétről. Ez a konyha és ez az asztal meg néhány szék proletároké volt, akik ezeket az előregyártott elemekből készült cirádás bútorokat több generáción át használták.

A második teremben Pesterzsébet teljes címjegyzéke a 10-es évek elejéről, szellemesen kasírozva, jól olvashatóan kemény kartonpapíron. 32 ezer ember élt itt akkoriban, és olyan foglalkozásokat űzött, mint például: napszámos, postaszolga, községi becsüs, szentírás-másoló, rongykereskedő, mosónő, kofa, szatócs...

„Kedves Mariska, soraidra egy kicsit megkésve válaszolok” — olvashatjuk egy igen cikornyás képeslapon. Mert a rendezés az emberek tágasabb világán belül megmutatja ezt a kis, apró, jelentéktelennek tűnő világot is, amely persze ugyancsak hozzátartozott mindazok életéhez, akik ennek a városnak voltak lakosai. Az élet ilyenfajta apró, egyszerű emlékeit is megtekinthetjük a tárlókban és falakon, munkások ünnepnapjairól, vidám kirándulásairól, dalosünnepeiről.

A csöndes derűt rövidesen komor színek váltják fel: a kiállítás szemléletesen szól az első világháború eseményeiről. Néhány vasmozsár az egyik vitrinben: a rézmozsarakat cserélték be csúf fekete vasra, a réz-

A Pesterzsébeten egykor parcellázó ügyvéd, Suda János hátszobája (Fotó: Jánosi)

ből ágyú lett. Olvashatjuk a felhívást is: „Rézmozsarat vasmoszárért. Kedden és pénteken 9—1 között jön, a rézcserélő és gyűjtőkocsi.” De vasat nemcsak rézért, hanem *aranyért* is adott az állam, és a félrevezetett emberek megváltak féltett aranytárgyaiktól — jeggyűrűktől, régi ékszer-től —, meghosszabbítva az őket pusztító szörnyűséget...

A végét viszont alig várták már az emberek, a pesterzsébetiek is. A háborús gondokat és kínlódásokat ugyancsak hiven mutatja az anyag. Többek közt élelmiszerjegyekkel, korabeli lapokkal. (A helyi újságban egy szegény asszony azt panaszoja el a szerkesztőségnek, hogy nem kapta meg a neki járó lisztet, kapott viszont gorombaságot a főszolgabíró-tól.)

Itt vannak a harctéri emlékek is: működésbe hozható tábori telefon, levelezőlap, frontújság. Az egyik levélben mintha Örkény István tragikomédiájának, a Tótéknak az előtörténetére ismernénk: bizonyos Szalay Vince fodrászmester arról értesíti feleségét, hogy füle állapota rosszabbodott, másrészt viszont szabadságra megy az őrmester, és Szalayéknál szeretne lakni. Gondoskodik a felesége, hogy az őrmester úr semmiben se szenvedjen hiányt...

Ezeket a faredőnyből és fémlemez-ből készített hamis cipőtalpokat — sok katonára fágyott el miattuk a fronton — egy volt pestimrei lakos adományozta a múzeumnak. József főherceg harctéri képei is idekerültek. József főherceg csicskása gazdája parancsára fényképeket készített a háború epizódjáról, több

másolatot is csinált belőlük. Az egyiket közülük barátja, Beregszászy Sándor szakaszvezető kapta; főmérnök fiától került a becses dokumentumgyűjtemény a múzeumhoz.

Statisztikánál, adatoknál többet mond a nélkülözésekről egy 1915-ös ételrecept-gyűjtemény: burgonyaleves, kukoricakása tepertővel, lóhúsleves rizzsel, burgonyafőzelék javított hagymával, málélepeny. És szemben vele ósrégi gramofon. Ha a játékos kedvű látogató megnyom egy gombot, fölhangzik néhány dal és sláger a háborúból Blaha Lujza, Környei Béla, Gyárfás Dezső előadásában. És meghallgatható a műsor végén a trónörökös — a későbbi Károly király — buzdító beszéde is katonáihoz, 1916 február 16-án...

1918—19-cel fejeződik be a kiállítás. Láthatjuk azoknak a vörös katonáknak emlékeit, akik Erzsébeten a forradalom szellemének ébresztői, majd a Tanácsköztársaság védelmezői voltak. Közülük tízen emlékeiket is elmondják; hangjukat, arcukat, mozgásukat őrzi a múzeum által készített film, melyet ipari televízió mutatnak be a látogatóknak.

Néhány újság címlapjával zárul a tárlat. A Világ, az Újság, a Pesti Hírlap, a Népszava, a Vörös Újság fejlécein ez a felirat olvasható: 1919 március 22. Valamennyi újság az előző nap történelmi eseményeiről tudósít. Íme a Pesti Napló 70. évfolyamának 69. számában óriási betűvel az egyszavas szenzáció: *Proletárdiktatúra*. És alatta: *Ma éjjel megalakult a magyar népbiztosok tanácsa.*

Gábor István